
MONOGRAFIE PRAWNICZE

ŚRODEK KARNY
POZBAWIENIA
PRAW PUBLICZNYCH
W POLSKIM
PRAWIE KARNYM

DAMIAN SZELESZCZUK



Wydawnictwo C. H. Beck

MONOGRAFIE PRAWNICZE

DAMIAN SZELESZCZUK • ŚRODEK KARNY POZBAWIENIA
PRAW PUBLICZNYCH W POLSKIM PRAWIE KARNYM

Polecamy nasze publikacje:

Małgorzata Wysoczyńska

**UTRUDNIANIE POSTĘPOWANIA KARNEGO. WYBRANE
ZAGADNIENIA TEORII I PRAKTYKI**

Piotr Wiatrowski

**DYREKTYWY WYKŁADNI PRAWA KARNEGO
MATERIALNEGO W JUDYKATURZE SĄDU NAJWYŻSZEGO**

Jarosław Zagrodnik

**MODEL INTERAKCJI POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO
ORAZ POSTĘPOWANIA GŁÓWNEGO W PROCESIE KARNYM**

Paweł Daniluk

PRZESTĘPSTWA PODOBNE W POLSKIM PRAWIE KARNYM

Więńczysław Grzyb

**REALNY ZBIEG PRZESTĘPSTW. ANALIZA DOGMATYCZNA
NA TLE KODEKSU KARNEGO Z 1997 R.**



Legalis
System Informacji Prawnej

www.ksiegarnia.beck.pl

[Kup książkę](#)

ŚRODEK KARNY
POZBAWIENIA
PRAW PUBLICZNYCH
W POLSKIM
PRAWIE KARNYM

DAMIAN SZELESZCZUK



WYDAWNICTWO C. H. BECK
WARSZAWA 2013

[Kup książkę](#)

Wydawca: Natalia Adamczyk

Recenzja naukowa:
prof. UwB dr hab. Mirosława Melezini
prof. dr hab. Lech K. Paprzycki



© **Wydawnictwo C. H. Beck 2013**

Wydawnictwo C. H. Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: GRAFOS
Druk i oprawa: Elpil, Siedlce

ISBN 978-83-255-5398-2



ISBN e-book 978-83-255-5399-9

[Kup książkę](#)

*Mojej żonie Dagmarze
oraz córkom Ani i Justynce
w dowód wdzięczności
dedykuję niniejszą pracę*

Spis treści

Wstęp	XI
Wykaz skrótów	XVII
Bibliografia	XXI
Rozdział I. Ewolucja kar polegających na pozbawieniu praw	1
§ 1. Kształtowanie się kar dodatkowych w postaci pozbawienia praw	1
§ 2. Rozwój pozbawienia praw publicznych w dawnym polskim prawie karnym	9
§ 3. Pozbawienie praw w ustawodawstwach państw zaborczych obowiązujących na ziemiach polskich	15
I. Pozbawienie praw na ziemiach polskich pod zaborem austriackim	15
II. Pozbawienie praw w ustawodawstwie pruskim	17
III. Ustawodawstwo rosyjskie wobec pozbawienia praw	19
Rozdział II. Kary dodatkowe polegające na utracie praw publicznych w ustawodawstwie karnym II Rzeczypospolitej oraz Polski Ludowej	23
§ 1. Problematyka kar dodatkowych w pracach Komisji Kodyfikacyjnej oraz w projektach Kodeksu karnego	23
§ 2. Utrata praw publicznych i obywatelskich praw honorowych w KK z 1932 r. oraz w ustawach dodatkowych	29
§ 3. Pozbawienie praw publicznych w systemie środków represyjnych stosowanych przez podziemny wymiar sprawiedliwości	39
§ 4. Pozbawienie praw publicznych w ustawodawstwie karnym Polski Ludowej	40
§ 5. „Niskie pobudki” jako przesłanka stosowania kary dodatkowej pozbawienia praw publicznych w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego i poglądów doktryny	54
§ 6. Pozbawienie praw publicznych w pracach nad reformą KK z 1969 r.	62
Rozdział III. Istota pozbawienia praw publicznych na gruncie Kodeksu karnego z 1997 r.	67
§ 1. Treść środka karnego pozbawienia praw publicznych	67
§ 2. Okres na który orzeka się pozbawienie praw publicznych	87

§ 3. Obowiązkiwanie pozbawienia praw publicznych	89
I. Okres od uprawomocnienia się orzeczenia do rozpoczęcia wykonania kary pozbawienia wolności	90
II. Okres odbywania kary pozbawienia wolności	92
III. Rzeczywiste odbywanie kary pozbawienia wolności	93
IV. Odbywanie kary pozbawienia wolności niezwiązane z faktycznym pobytem w zakładzie karnym	94
V. Pozbawienie wolności, które nie jest wynikiem skazania na karę pozbawienia wolności za przestępstwo	98
§ 4. Skutki skazania	101
§ 5. Cele pozbawienia praw publicznych	108
I. Cel sprawiedliwościowy	110
II. Cele zapobiegawcze	113
1. Prewencja szczególna	113
2. Prewencja ogólna	115
III. Cel kompensacyjny	117
IV. Podsumowanie	118
Rozdział IV. Przesłanki orzekania pozbawienia praw publicznych na gruncie Kodeksu karnego z 1997 r.	119
§ 1. Przesłanka przedmiotowa	119
§ 2. Podmiotowa przesłanka orzekania pozbawienia praw publicznych ...	121
I. Główne problemy psychologii motywacji	121
II. Rozumienie motywacji na gruncie psychologii	125
III. Motywacja w prawie karnym i w innych naukach penalnych ..	131
IV. Trudności w adaptacji pojęcia motywacji na potrzeby prawa karnego	136
V. Motywacja w ujęciu <i>J. Gierowskiego</i>	142
1. Motywy emocjonalne	152
A. Zazdrość	152
B. Zemsta	154
C. Motywacja seksualna	155
2. Motywy patologiczne	159
3. Motywy racjonalne	161
A. Motywy ekonomiczne	161
B. Przestępstwa z nienawiści	162
VI. Szczególne potępienie	163
Rozdział V. Wymiar i wykonanie pozbawienia praw publicznych	167
§ 1. Ustawowy i sądowy wymiar pozbawienia praw publicznych	167
§ 2. Dyrektywy wymiaru pozbawienia praw publicznych	179

§ 3. Wykonanie środka karnego pozbawienia praw publicznych	183
§ 4. Modyfikacje wymiaru pozbawienia praw publicznych	189
I. Uznanie środka karnego za wykonany.....	189
II. Ułaskawienie.....	191
III. Amnestia	192
§ 5. Przedawnienie wykonania środka karnego pozbawienia praw publicznych	192
§ 6. Pozbawienie praw publicznych a zatarcie skazania	196
Rozdział VI. Odrębności stosowania środka karnego pozbawienia praw publicznych	199
§ 1. Problematyka stosowania pozbawienia praw publicznych wobec nieletnich	199
§ 2. Pozbawienie praw publicznych jako środek karny orzekany wobec żołnierzy	207
§ 3. Pozbawienie praw publicznych w prawie karnym skarbowym.....	217
Rozdział VII. Kierunki ewolucji pozbawienia praw publicznych na tle przemian polskiego prawa karnego	224
§ 1. Uwagi ogólne	224
§ 2. Pozbawienie praw publicznych w świetle międzynarodowych oraz konstytucyjnych standardów praw człowieka.....	225
§ 3. Ocena środka karnego pozbawienia praw publicznych w świetle politycznokryminalnych założeń Kodeksu karnego	230
§ 4. Pozbawienie praw publicznych w projektach nowelizacji KK	237
Zakończenie.....	247
Aneks	252
Indeks rzeczowy.....	259

Wstęp

Przedmiotem opracowania jest kompleksowa analiza pozbawienia praw publicznych w polskim prawie karnym. Jako szczególny środek reakcji karnej na przestępstwo pozbawienie praw publicznych występowało w prawie karnym niemal od jego zarania. Również współcześnie jest obecne w ustawodawstwach wielu państw, niezależnie od ich systemu politycznego. Dzieje się tak, pomimo że już dawno zapowiadano rychły zanik tego środka karnego. Nie wydaje się jednak, by proces ten nastąpił w najbliższym czasie.

Na przestrzeni wieków zmieniała się treść tego środka karnego, obejmująca różne kategorie praw przysługujących człowiekowi jako jednostce, a przede wszystkim jako członkowi wspólnot społecznych. Elementem, który niewątpliwie wpisany jest w treść pozbawienia praw publicznych jest dolegliwość. Stąd środek ten ma wyraźne cechy kary kryminalnej. Jego pozycja w prawie karnym ulegała zmianie wraz z ewolucją kar, która doprowadziła do ukształtowania się kar dodatkowych, mających wzmacniać karzącą funkcję prawa karnego i zwiększać dolegliwość reakcji karnej. W początkowym okresie natężenie dolegliwości przez pozbawienie praw publicznych powiązane było z określonymi typami rodzajowymi przestępstw, zwłaszcza najcięższych, jak np. przeciwko państwu. Z czasem zwiększenie dolegliwości zaczęło być łączone z popełnieniem przestępstw budzących żywą reprobację moralną. W przypadku takich przestępstw kara dodatkowa w postaci pozbawienia praw publicznych, stała się środkiem piętnującym sprawcę przede wszystkim w sferze moralnej. W ten sposób zabezpieczała społeczność przed szkodliwym oddziaływaniem sprawcy¹. Potwierdzeniem tej historycznej tendencji rozwojowej pozbawienia praw publicznych są rozwiązania przyjmowane zarówno w prawodawstwach obcych, jak i w prawie polskim.

Kary, których treścią była utrata przez skazanego prawa przebywania we wspólnocie i innych praw przynależnych członkom społeczności, były obecne we wszystkich niemal prawodawstwach starożytnych². Występowały także w późniejszym

¹ Zob. B. Wróblewski, *Penologia. Socjologia kar*, t. I, Wilno 1926, s. 21 i n.

² Zob. R. Merle, A. Vitu, *Traité de droit criminel*, t. I, Paris 1981, s. 875. Warto odnotować pogląd R. Hubego, wg którego w prawodawstwach starożytnych utrata lub ograniczenie praw uważane były za karę bardziej dolegliwą niż inne kary. Zob. *tenże*, *Studia nad kodeksem karnym 1818 roku. Część I*, Warszawa 1863, s. 79.

okresie w kodyfikacjach karnych większości państw. W systemie prawa polskiego kary te wzmiankowane były już w najstarszych pomnikach prawa pisanego. W prawie karnym odrodzonej Polski kara ta występowała pod postacią utraty praw obywatelskich i obywatelskich praw honorowych. Istotne zmiany w ustawowej regulacji tej kary dodatkowej nastąpiły w wyniku wejścia w życie KK z 1969 r. Na mocy jego przepisów doszło do wyodrębnienia jednolitej kary dodatkowej pozbawienia praw publicznych. Pomimo wyraźnych tendencji do zmniejszenia represyjności prawa karnego, w KK pozbawienie praw publicznych zostało utrzymane i otwiera katalog środków karnych, które w założeniach ustawodawcy stanowić mają jeden z podstawowych instrumentów polityki karnej.

Pomimo że pozbawienie praw publicznych występuje w polskim prawie karnym od dawna, to jednak w literaturze prawnokarnej ta problematyka nie była przedmiotem szczególnego zainteresowania. Najobszerniejszej jak dotąd analizy pozbawienia praw publicznych dokonał A. Mogilnicki, w liczącej już ponad 100 lat pracy dotyczącej kar dodatkowych³. W tej publikacji jednak, zagadnienie kary pozbawienia praw ujmowane było razem z innymi karami dodatkowymi, głównie w perspektywie ich genezy i rozwoju. Mimo niezwyklej wagi tego dzieła, ma ono walor w znacznej mierze historyczny. W czasie obowiązywania Kodeksów karnych z 1932 r. oraz z 1969 r. nie ukazało się żadne kompleksowe opracowanie dotyczące tej kary dodatkowej. Również po wejściu w życie KK zagadnienie to nie doczekało się całościowego opracowania monograficznego⁴.

Podjęcie problematyki pozbawienia praw publicznych ma służyć wypełnieniu tej luki w doktrynie polskiego prawa karnego. Za celowością opracowania przemawiają także inne względy. Pozbawienie praw publicznych zajmuje pierwsze miejsce w katalogu środków karnych. Jego treść jest niezmiernie dolegliwa, zwłaszcza jeśli weźmie się pod uwagę fakt, że orzeczenie tego środka karnego powoduje daleko idące konsekwencje w sferze gwarantowanych przez przepisy konstytucyjne praw obywatelskich i politycznych. Ich utrata, będąca konsekwencją orzeczenia pozbawienia praw publicznych, jest wyjątkowo dotkliwa. Dolegliwość pozbawienia praw publicznych potęguje się wraz z poszerzeniem się zakresu współuczestnictwa obywateli w życiu publicznym i wzrostem świadomości społecznej, co do wagi decyzji wyborczych.

Przedmiotem analizy jest przede wszystkim regulacja zawarta w obowiązującym prawie karnym. Tak sprofilowane zagadnienie badawcze wymaga przedstawienia problemów szczegółowych. W rozważaniach dotyczących tego środka

³ A. Mogilnicki, *Kary dodatkowe*, Warszawa 1907.

⁴ Nie znaczy to jednak, że temat ten nie był podejmowany w piśmiennictwie. Najbardziej kompleksowy charakter miały artykułowe opracowania M. Budyn, *Motywacja zasługująca na szczególne potępienie*, Prok. i Pr. 2000, Nr 9 oraz J. Lachowskiego, *Pozbawienie praw publicznych w kodeksie karnym*, Prok. i Pr. 2003, Nr 10.

karnego kluczowym problemem wydaje się być jego istota. Analiza istoty pozwoli na określenie całej dolegliwej treści tego środka karnego, jak również na zdefiniowanie celów stawianych przed tym instrumentem polityki karnej. W dalszej kolejności należało przedstawić problematykę przesłanek oraz wymiaru tego środka karnego. To one w zasadniczej mierze decydują o realizacji określonych celów penalnych. Uczynienie ze środków karnych jednego z ważniejszych elementów polityki karnej wymaga przedstawienia ogólnych założeń reformy prawa karnego, szczególnie zaś tych, które dotyczyły systemu sankcji. Podjęta zostanie także próba odpowiedzi na pytanie o przyszłość tego środka karnego w polskim prawie karnym. W uzasadnieniu projektu kodeksu karnego wyrażone zostało stanowisko, że w warunkach demokratycznego państwa prawa środek ten utracił swoją dotychczasową rolę. W tym świetle celowe będzie rozważenie, czy niektóre składniki treści tego środka karnego nie pozostają w sprzeczności ze standardami konstytucyjnymi, dotyczącymi praw człowieka i obywatela. Dotyczy to również tzw. skutków skazania. Ich analiza ma służyć kompleksowemu ukazaniu wszystkich, nie tylko prawnych, ale i społecznych następstw orzeczenia tego środka karnego. W niniejszej rozprawie zawarto także rozważania dotyczące wykonania orzeczenia o pozbawieniu praw publicznych, gdyż w znacznej mierze przez wykonanie środka karnego weryfikuje się możliwość realizacji stawianych przed nim celów. Kompleksowe ujęcie problemu wymaga także jego analizy na gruncie wyspecjalizowanych gałęzi praw karnego: prawa karnego skarbowego, prawa nieletnich oraz specyfiki orzekania pozbawienia praw publicznych względem żołnierzy. W polskim prawie karnym aktualny kształt pozbawienia praw publicznych uwarunkowany jest historyczne, stąd celowe wydaje się także przedstawienie ewolucji tego środka penального.

Najwięcej kontrowersji w doktrynie i orzecznictwie zrodziło rozwiązanie polegające na uzależnieniu orzeczenia tego środka karnego od wystąpienia motywacji zasługującej na szczególne potępienie. Miało ono odpowiadać aktualnemu stanowi wiedzy psychologicznej. Jednak na gruncie psychologii brak jest nie tylko zgody co do rozumienia motywacji, ale także co do konieczności jej wyodrębniania. Dylematy psychologii, dotyczące rozumienia motywacji, nie sprzyjają osiągnięciu precyzji treściowej, tak istotnej dla prawa karnego, zwłaszcza w kontekście jego funkcji gwarancyjnej. Adaptacja określonej koncepcji motywacji na grunt prawa została pozostawiona orzecznictwu i doktrynie. Z tych względów, że jest to zagadnienie nowe, które nie doczekało się jeszcze kompleksowego opracowania, w rozprawie wiele miejsca poświęcono zagadnieniu motywacji. Z perspektywy pozbawienia praw publicznych jest to jeden z kluczowych problemów, gdyż stanowi przesłankę zastosowania tego środka karnego. Został on przedstawiony w szerszej perspektywie, mianowicie na tle analiz dotyczących psychologii zachowań człowieka oraz w odniesieniu do niskiej pobudki, od wystąpienia

której (w niektórych sytuacjach), uzależnione było orzeczenie pozbawienia praw publicznych pod rządami poprzednio obowiązujących kodeksów karnych. Rozważania dotyczące motywacji stanowią próbę przedstawienia ważniejszych koncepcji teoretycznych i wskazania istotniejszych problemów, jakie napotyka wymiar sprawiedliwości, normatywnie zmuszony do posługiwania się pojęciami zaczerpniętymi z innych dziedzin nauki. Jak zasadnie podnosił *M. Cieślak*, nie trudno narazić się w takim wypadku na zarzut niekompetencji, zwłaszcza w tak dynamicznie rozwijającej się dziedzinie, jak psychologia⁵. Prawnik, pytając o motywację, powinien poszukiwać odpowiedzi na pytanie dlaczego sprawca popełnił przestępstwo? Odpowiedzi na nie dostarcza właśnie m.in. psychologia.

Publikacja została podzielona na siedem rozdziałów. W założeniu obejmują one całość zagadnień związanych z pozbawieniem praw publicznych, poczynwszy od rozwoju tej kary w najstarszych prawodawstwach, przez ewolucję tej kary dodatkowej w prawie polskim, ustawodawstwach państw zaborczych i w polskich XX-wiecznych ustawach karnych. Treść kolejnych rozdziałów obejmuje problematykę istoty pozbawienia praw publicznych, przesłanek jego orzekania i wymiaru tego środka karnego. Osobny rozdział poświęcono odrębnościom stosowania pozbawienia praw publicznych wobec nieletnich, żołnierzy i na obszarze prawa karnego skarbowego. Ostatni rozdział dotyczy przewidywań co do kierunku rozwoju pozbawienia praw publicznych.

Przedmiotem opracowania są rozwiązania dotyczące pozbawienia praw publicznych w systemie prawa polskiego. Pominęto analizę porównawczą, z uwagi na różnorodność treści tego środka, według rozwiązań prawnych różnych państw. Odrębności normatywne są uwarunkowane nie tylko historycznie, ale także odpowiadają kulturze prawnej poszczególnych państw. To znaczne zróżnicowanie nie pozwalałoby na uogólnienie analiz, chociaż niektóre regulacje będą przywoływane w celu określenia najbardziej optymalnego modelu pozbawienia praw publicznych.

Podjęty temat zdeterminował zastosowanie metody formalno-dogmatycznej, jako sposobu analizy tej instytucji prawnokarnej, z uwzględnieniem przyjętych w nauce reguł interpretacyjnych, przy wykorzystaniu orzecznictwa sądowego oraz dorobku doktryny. Przedstawienie ewolucji tego środka karnego sprawiło, że w pewnym zakresie, w pracy wykorzystano metodę historyczną. Przy analizie pojęcia „motywacja” w głównej mierze oparto się na kompleksowym ujęciu motywacji zaproponowanym przez *J.K. Gierowskiego* uznając jego przydatność dla właściwej interpretacji użytego w kontekście pozbawienia praw publicznych zwrotu „motywacja zasługująca na szczególne potępienie”⁶.

⁵ Zob. *M. Cieślak*, Recenzja książki L. Kubickiego, *Przestępstwo popełnione przez zaniechanie. Zagadnienia podstawowe*, PiP 1977, Nr 2, s. 125.

⁶ Zob. *J.K. Gierowski*, *Motywacja zabójstw*, Kraków 1989.

Niniejsza publikacja stanowi uaktualnioną wersję rozprawy doktorskiej, obronionej na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie w 2008 r. W związku z tym składam serdeczne podziękowania Promotorowi tej rozprawy – prof. dr hab. *Alicji Grześkowiak* za wszelką pomoc, życzliwość i wsparcie. Słowa wdzięczności kieruję także do recenzentów: Pani prof. dr hab. *M. Melezini* oraz Pana prof. dr hab. *L. Paprzyckiego*, za niezmiernie cenne uwagi, które skłoniły mnie do pogłębionej refleksji nad poruszonymi zagadnieniami.

W pracy uwzględniono stan prawny na dzień 1.6.2013 r.

Lublin, lipiec 2013 r.

dr *Damian Szeleszczuk*

Wykaz skrótów

1. Akty prawne

KK	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 ze zm.)
KK z 1932 r.	rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.7.1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 60, poz. 571 ze zm.)
KK z 1969 r.	ustawa z 19.4.1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.)
KKS	ustawa z 10.9.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (t.j. Dz.U. z 2013 r. poz. 186)
KKW	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 90, poz. 557 ze zm.)
KKW z 1969 r.	ustawa z 19.4.1969 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 13, poz. 98 ze zm.)
KK WP	dekret PKWN z 23.10.1944 r. – Kodeks Karny Wojska Polskiego (Dz.U. Nr 6, poz. 27 ze zm.)
Konstytucja	Konstytucja Rzeczypospolitej Polski z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm. i sprost.)
KPC z 1930 r.	rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. Nr 83, poz. 651 ze zm.)
KPK	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 ze zm.)
KPK z 1928 r.	rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 19.3.1928 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 33, poz. 313)
KRO	ustawa z 25.2.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. Nr 9, poz. 59 ze zm.)
KSU	ustawa karna skarbową z 26.10.1971 r. (t.j. Dz.U. z 1984 r. Nr 22, poz. 103 ze zm.)
MKK	Mały Kodeks Karny – dekret z 13.6.1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa (Dz.U. Nr 30, poz. 192 ze zm.)
NielU	ustawa z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (t.j. Dz.U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178 ze zm.)

PW KK rozporządzenie Prezydenta RP z 11.7.1932 r. – Przepisy wprowadzające kodeks karny i prawo o wykroczeniach (Dz.U. Nr 60, poz. 573 ze zm.)

2. Organy

ETPCZ Europejski Trybunał Praw Człowieka
KKPK – Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego
KRS Krajowa Rada Sądownictwa
NSW Najwyższy Sąd Wojskowy
RPO Rzecznik Praw Obywatelskich
SA Sąd Apelacyjny
SN Sąd Najwyższy
TK Trybunał Konstytucyjny
TS Trybunał Stanu

3. Czasopisma

AUL Acta Universitatis Lodzianis
AUWr. Acta Universitatis Wratislaviensis
Biuletyn SN Biuletyn Sądu Najwyższego
CZPH Czasopismo Prawno-Historyczne
CZPiE Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne
CZPKiNP Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
DPP Demokratyczny Przegląd Prawniczy
GSP Gdańskie Studia Prawnicze
GSW Gazeta Sądowa Warszawska
Jur. Jurysta
KSP Krakowskie Studia Prawnicze
NP Nowe Prawo
OSAP Opolskie Studia Administracyjno-Prawne
OSNKW Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa
OSNwSK Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPiKA Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
Pal. Palestra
PiP Państwo i Prawo
PAK Prawo – Administracja – Kościół
PiZS Prawo i Zabezpieczenie Społeczne
PPiA Przegląd Prawa i Administracji
PPK Przegląd Prawa Karnego

Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
PS	Przegląd Sądowy
RPEiS	Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny
SP	Studia Prawnicze
SPE	Studia Prawno-Ekonomiczne
UŚ	Uniwersytet Śląski
WPP	Wojskowy Przegląd Prawniczy
ZN	Zeszyty Naukowe
ZN IBPS	Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZN KUL	Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
ZN UJ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZN UŁ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego

4. Inne

b.r.w.	brak roku wydania
lit.	litera
m.in.	między innymi
n.	następny (-a, -e)
Nr	numer
pkt	punkt
PSZ	Polskie Siły Zbrojne
post.	postanowienie
por.	porównaj
poz.	pozycja
r.	rok
rec.	recenzja
red.	redaktor
rozd.	rozdział
s.	strona
t.	tom
t.j.	tekst jednolity
uchw.	uchwała
w.	wiek
wyr.	wyrok
z.	zeszyt
zob.	zobacz
ze zm.	ze zmianami

